

IQTISODIY TARMOQLARINI RAQAMLASHTIRISHNING HOZIRGI HOLATI VA TAHLILI

Mustafaqulova Nargizaxon Ahmedovna

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, magistr

nargiza14.03.1978@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada iqtisodiy tarmoqlarda raqamlashtirish jarayonining hozirgi holati, rivojlanish darajasi hamda unga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalarning iqtisodiyotga integratsiyasi, ularning samaradorligi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida qo'llanishi batafsil ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tarmoqlar bo'yicha raqamlashtirish darajasi o'rganilib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari taklif etilgan. Maqolada ilg'or xorijiy tajribalar tahlili asosida O'zbekiston iqtisodiyotini raqamlashtirishda qo'llanishi mumkin bo'lgan tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, iqtisodiy tarmoqlar, raqamli texnologiyalar, innovatsiya, axborot texnologiyalari, samaradorlik, tahlil, raqamli transformatsiya.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И АНАЛИЗ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ

Мустафакулова Наргизахон Ахмедовна

Ташкентский Университет Прикладных Наук, Магистр

nargiza14.03.1978@gmail.com

Аннотация: В данной статье анализируется современное состояние процесса цифровизации в отраслях экономики, уровень его развития и факторы, влияющие на него. Подробно рассматриваются вопросы интеграции цифровых технологий в экономику, их эффективность, применение в производственной и сервисной сферах. Также изучается уровень цифровизации по отраслям, предлагаются существующие проблемы и пути их преодоления. В статье даются рекомендации, которые могут быть использованы при цифровизации экономики Узбекистана на основе анализа передового зарубежного опыта.

Ключевые слова: цифровизация, отрасли экономики, цифровые технологии, инновации, информационные технологии, эффективность, анализ, цифровая трансформация.

CURRENT STATUS AND ANALYSIS OF DIGITALIZATION OF ECONOMIC SECTORS

Mustafaqulova Nargizaxon Ahmedovna

University of Tashkent Applied Sciences, master

nargiza14.03.1978@gmail.com

Annotatsiya: This article analyzes the current state of the digitalization process in economic sectors, its level of development, and factors influencing it. The integration of digital technologies into the economy, their effectiveness, and their application in the production and service sectors are considered in detail. The level of digitalization by sector is also studied, existing problems and ways to overcome them are proposed. The article provides recommendations that can be used in the digitalization of the Uzbek economy based on the analysis of advanced foreign experiences.

Key words: digitalization, economic sectors, digital technologies, innovation, information technologies, effectiveness, analysis, digital transformation.

KIRISH

Innovatsion faoliyatning ortishi shuni ko'rsatadiki, endilikda innovatsiyalar ham foydali qazilmalar, ishlab chiqarish quvvatlari va intellektual salohiyat qatori milliy boylik sifatida e'tirof etilmoqda. Shu sababli, mamlakat va uning har bir fuqarosi manfaatini ta'minlashda ilmiy-texnik va innovatsion imkoniyatlardan samarali foydalanish, ko'p tarmoqli innovatsion siyosatni shakllantirish va uni izchil amalga oshirish uchun muhim qonunchilik asoslarini yaratish zarur.

Davlat rahbari ta'kidlaganidek, 2019 yilda O'zbekiston xalqaro axborot-kommunikatsiya texnologiyalari indeksida 8 pog'ona yuqorilagan bo'lsa-da, holat hali ham qoniqarli emas. Aksar idoralar va tashkilotlar hali raqamli texnologiyalardan foydalanmayapti. Albatta, raqamli iqtisodiyotga o'tish katta infratuzilma, moliyaviy va mehnat resurslarini talab qiladi. Biroq, bu ishlarni ortga surmasdan, hozirdan boshlash zarur, aks holda ertaga kech bo'lishi mumkin. Shuning uchun kelgusi besh yillikdagi ustuvor yo'nalishlardan biri bu raqamli iqtisodiyotga o'tish bo'ladi.

Raqamli texnologiyalar xizmat va mahsulotlar sifatini oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi, eng muhimi — korrupsiyani kamaytirishga ham xizmat qiladi. Boshqaruv tizimlarida va ijtimoiy sohada raqamlashtirish natijadorlikni oshirib, aholi turmush darajasini yaxshilash imkonini beradi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020 yilni "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" deb e'lon qilgani — bu nafaqat shu yil uchun strategik yo'l xaritasi, balki mamlakatning yaqin yillardagi taraqqiyot dasturidir. Har qanday soha, jumladan iqtisodiyot va jamiyat rivojlanishi, matematik yondashuvlar va texnologiyalar asosida bo'lishi lozim.[1]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot sohasiga bo'lgan ehtiyoj katta tezlikda ortib bormoqda. Ushbu yo'nalishga to'xtalishdan avval, avvalo raqamli iqtisodiyot tushunchasi nimaligini aniqlab olish muhimdir. Bu atama ilk bor 1990-yillarda Yaponiyada yuzaga kelgan iqtisodiy inqiroz davrida yapon olimi tomonidan tilga olingan. 1995 yilda esa Don Tepkott tomonidan yozilgan "Raqamli iqtisodiyot: tarmoqli aql-zakovat davrida va'da va xavf-xatar" nomli kitobda "raqamli iqtisodiyot" alohida tushuncha sifatida mustahkamlandi.[2]

Raqamli iqtisodiyot – bu intellektual faoliyat mahsuli bo'lib, texnik, axborot va matematik asosga ega murakkab tizimdir. U real sohalarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu tushuncha ikki xil ma'noda qo'llaniladi: birinchisi, bu – zamonaviy rivojlanish bosqichi bo'lib, unda ijodkorlik va axborot resurslari ustunlik qiladi; ikkinchisi esa, axborotlashtirilgan jamiyatni tadqiq etishga qaratilgan o'ziga xos ilmiy yondashuvdir. Bugungi tez o'zgarayotgan global iqtisodiy muhitda raqamli iqtisodiyot hali rivojlanishning dastlabki bosqichida turibdi. Zamonimizda axborot texnologiyalariga asoslangan iqtisodiy o'zgarishlar atigi so'nggi o'n yilliklar ichida yuz bermoqda.[3]

Aslida, raqamli iqtisodiyot – bu ma'lumotlarni katta hajmda qayta ishlash, tahlil qilish orqali ishlab chiqarish, texnologiya, xizmat ko'rsatish va mahsulotlarni saqlash, yetkazib berish jarayonlarini samarali tashkil etishga imkon beruvchi faoliyat shaklidir. Bu yerda raqamli ma'lumotlar asosiy ishlab chiqarish resursi hisoblanadi.

Endi ushbu sohadagi muammolar, ularni hal etish yo'llari va istiqbollarga nazar tashlaylik. Innovatsion rivojlanish vazirligi va BMT Taraqqiyot dasturi hamkorligida tashkil etilgan Innovatsiyalar va boshqaruv yechimlari laboratoriyasi doirasida "Davlat boshqaruvini samarali rivojlantirish va raqamli transformatsiyani qo'llab-quvvatlash" mavzusida seminar o'tkazildi. Unda davlat idoralari va vazirliklar vakillari ishtirok etdi.

Seminar davomida "Raqamli iqtisodiyotning global rivojlanish tendensiyalari va O'zbekistondagi istiqbollari" haqida xalqaro ekspert Daniel Mensi ma'ruza qildi. U hozirgi kunda raqamli iqtisodiyot eng ko'p rivojlangan mamlakatlar – AQSh va Xitoy ekanligini, shuningdek, blokcheyn texnologiyalariga oid patentlarning 75 foizi aynan shu davlatlarga to'g'ri kelishini ta'kidladi. Internet mahsulotlarining yarmi ham ushbu ikki davlat aholisi tomonidan iste'mol qilinmoqda.[4]

Ma'ruzada, shuningdek, 5G texnologiyasining afzalliklari haqida ham so'z yuritildi. Uning asosiy ustunliklari – ma'lumotlarni yuqori tezlikda uzatish, energiyani kam sarflash, inson salomatligiga xavf tug'dirmasligi va hatto tabiiy ofatlar zonalarida ham barqaror aloqa ta'minlay olishi bilan bog'liqdir. Shuningdek, u internet va media xizmatlaridan kengroq foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Har qancha qimmatli bo'lsin, raqamli ma'lumotlar faqat raqamli tafakkur bilan uyg'unlashgandagina haqiqiy foyda keltira oladi. Raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan raqamli platformalarni yaratish va raqamli ma'lumlardan daromad olish (monetizatsiya) masalalari kun tartibiga chiqmoqda. Bu esa yangi qiymatlarni shakllantirish, ulardan foydalanish, boshqarish va taqsimlash mexanizmlarini aniqlashni taqozo etadi.

Umuman olganda, bugungi kunda iqtisodiyotni raqamlashtirish eng dolzarb masalalardan biridir. Xususan, iqtisodiyot tarmoqlarini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish orqali sezilarli daromadga erishish mumkin. Eng muhimi, bu yo'l bilan "yashirin iqtisodiyot"ni keskin qisqartirish imkoniyati ham mavjud.

Moliyaviy inklyuzivlik bo'yicha milliy strategiya (NFIS) – bu 2019-yilda O'zbekiston hukumati tomonidan barcha ijtimoiy qatlamlar uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirish va moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlash maqsadida boshlangan keng qamrovli siyosiy tashabbusdir. Ushbu strategiya arzon va ommabop moliyaviy xizmatlarga kirishni yaxshilash, moliyaviy savodxonlikni oshirish, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, innovatsiyalarni ilgari surish hamda xususiy sektorni moliya tizimiga kengroq jalb qilishni ko'zda tutadi. Ayniqsa, kam ta'minlangan va ijtimoiy jihatdan himoyaga muhtoj guruhlar uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanishdagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan.

Strategiyada quyidagi ustuvor yo'nalishlar belgilangan:[5]

1. **Moliyaviy xizmatlardan foydalanishni kengaytirish** – omonat, to'lov va kredit xizmatlarini, ayniqsa, chekka va xizmatlardan chetda qolgan hududlar aholisi uchun qulayroq qilish.
2. **Raqamli moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish** – mobil banking va elektron to'lovlar orqali xizmatlarni yanada arzon va qulay qilish.
3. **Moliyaviy savodxonlikni oshirish** – ta'lim va axborot kampaniyalari orqali aholining moliyaviy qarorlar qabul qilish salohiyatini kuchaytirish.
4. **Ijtimoiy mas'uliyatli moliyaviy xizmatlarni ilgari surish** – moliyaviy institutlarni ijtimoiy va ekologik tamoyillarga amal qilishga va ehtiyojmand guruhlar uchun maxsus xizmatlar yaratishga undash.
5. **Huquqiy va me'yoriy bazani takomillashtirish** – moliyaviy infratuzilmani mustahkamlash hamda tartibga soluvchi organlar salohiyatini kuchaytirish.

NFIS O'zbekiston hukumatining inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash va qashshoqlikni kamaytirish bo'yicha olib borayotgan siyosatining muhim tarkibiy qismidir. Strategiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mamlakatdagi iqtisodiy o'sishga va moliyaviy inklyuzivlik darajasining oshishiga sezilarli hissa qo'shishi kutilmoqda.[6]

Markaziy bank esa raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish, hisob ochish jarayonlarini soddalashtirish va tegishli talablarni yengillashtirish yo‘li bilan moliyaviy xizmatlarga kirishni osonlashtirish ustida ishlamoqda. Bank hisob raqamiga ega bo‘lmaganlar soni hanuz yuqori bo‘lsa-da, davlat va Markaziy bank bu boradagi yutuqlarni bosqichma-bosqich oshirib bormoqda.

Moliyaviy istisno holatlariga ko‘plab omillar, jumladan, aholining kambag‘alligi, yetarli darajadagi moliyaviy bilimning yo‘qligi, infratuzilmaning yetishmasligi va ortiqcha tartibga solish talablariga javoban, texnologik yutuqlar va innovatsion biznes modellar yangi imkoniyatlar ochmoqda.

Raqamlashtirish bank tizimining rivojlanishida muhim o‘rin tutmoqda. Bu jarayon quyidagi ijobiy o‘zgarishlarga sabab bo‘lmoqda:[7]

1. **Onlayn banking** – mijozlar istalgan joydan bank xizmatlariga kirish imkoniyatiga ega bo‘lib, filiallarga borishga ehtiyoj kamaydi.
2. **Mobil banking** – smartfon orqali bank xizmatlaridan foydalanish tobora ommalashib, foydalanuvchilarga katta qulaylik yaratmoqda.
3. **Raqamli to‘lov vositalari** – mobil hamyonlar, onlayn to‘lov tizimlari va kriptovalyutalar orqali tez, qulay va xavfsiz to‘lovlar amalga oshirilmoqda.
4. **Ma‘lumotlar tahlili** – banklar mijozlarning faoliyatini tahlil qilish orqali yanada moslashtirilgan xizmatlarni taklif qilish, xavflarni aniqlash va mijoz tajribasini oshirish imkoniyatiga ega bo‘ldi.
5. **Sun‘iy intellekt** – chatbotlar, virtual yordamchilar, kredit reytingi va firibgarlikni aniqlashda foydalanilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy inklyuzivlik hali ham to‘liq rivojlanmagan soha hisoblanadi, biroq u yuksalish uchun katta salohiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar yordamida bank tizimini aholining barcha qatlamlari uchun yanada ochiq, qulay va samarali qilish mumkin. Raqamlashtirish esa ushbu jarayonda markaziy rolni o‘ynab, banklarning raqobatbardoshligi va moslashuvchanligini ta‘minlamoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2019). *O‘zbekistonda Moliyaviy inklyuzivlik bo‘yicha Milliy strategiya (NFIS)*. Toshkent.
2. JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS. (2023). *Volume–27, Issue-5, April 2023*. http://www.newjournal.org/Volume–27_Issue-5_April_2023
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. (2024). *Stat.uz - Rasmiy statistika portali*. <https://stat.uz/>
4. World Bank. (2022). *Enhancing Financial Inclusion Through Digital Financial Services: Global Insights*. Washington, D.C.

5. Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., & Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution*. World Bank Group.
6. Alliance for Financial Inclusion (AFI). (2020). *National Financial Inclusion Strategies Toolkit*. <https://www.afi-global.org/>
7. GPFi (Global Partnership for Financial Inclusion). (2021). *Digital Financial Inclusion: Emerging Policy Approaches*. G20 Report.

